

TEKEBEVEYNLİ KADINLARIN SOSYAL PSİKOLOJİK SORUNLARI VE BU SORUNLARLA BAŞETME YÖNTEMLERİ

Kadir CANATAN & Büşra ARICAN
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

ÖZ

Toplumda giderek daha fazla rastlanılmaya başlanan tekebeveynli ailelerin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Bu çalışmamızda, tekebeveynli kadınların sosyal ve psikolojik sorunları ve bu sorunlarla baş etme yöntemleri araştırma konusu yapılmıştır. Kadınların tekebeveyn olduktan sonraki süreçte yaşadıkları sorunlar ve çözüm üretme yöntemleri irdelenmiştir. Çalışmamızda 20 aileyle görüşülmüş olup, örneklerin hiç birinin kendi içlerinde akrabalık ilişkisi bulunmamaktadır. Katılımcılara açık uçlu sorular yöneltilerek görüşme tekniği gerçekleştirilmiştir. Tekebeveynli kadınların ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutlarda sorunlar yaşandığı tespit edilmiştir. Karşılaştıkları sorunlara çözüm olarak devlet desteği, yakın çevre ve akraba desteğinin katkı sağlayan en etkin mekanizmalar olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Tekebeveynli Aile, Sosyal ve Psikolojik Sorunlar, Başetme Yöntemleri

SOCIAL PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF SINGLE PARENT WOMEN AND THE METHODS OF COPING WITH THESE PROBLEMS

ABSTRACT

The majority of single-parent families, which are becoming more common in the society, are women. In this study, social and psychological problems of single-parent women and methods of coping with these problems were investigated. The problems that women experienced after becoming a single parent and the methods of finding solutions were examined. In our study, 20 families were interviewed and none of the samples had any kinship relationship. The participants were asked open-ended questions and interviews were conducted. It has been determined that women with single parents have problems in economic, social and psychological dimensions. Government support, close environment and relative support were found to be the most effective mechanisms contributing to the problems they faced.

Keywords: Family, Single-parent Family, Social and Psychological Problems, Coping Methods

Giriş

Aile gündelik hayatta sıkça kullandığımız bir kavram olarak karşımıza çıksa da, tek bir tanımla açıklamak mümkün değildir. Aile tanımı toplumlara göre farklılık gösterdiği gibi aynı toplum içerisinde zamanla değişime uğramaktadır. Ailede tıpkı toplumlar gibi zamanla şekil değiştirebilen bir yapıya sahiptir (Aydın, 2000: 35-36). Aile tanımının yapılması güç gibi dursa da, Türkçe sözlükte aile kavramı, “evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2017).

Ailenin kendi içerisinde gerçekleştirmekle yükümlü işlevleri vardır. Bazı işlevler günümüzde her ne kadar kamu kurumlarına aktarılsa da ailenin işlevlerini; cinsel yaşamın düzenleme, üreme (neslin devamlılığı), sosyal hayat ve eğitim, sevgi, bakım ve koruma, ekonomik, toplumdaki statü, dini ve boş zamanların değerlendirilme işlevleri olarak sıralaya biliriz (Aydın, 2000: 37).

Aile, hane halkı ölçütüne göre geniş aile ve çekirdek aile olarak ikiye ayrılmaktadır. Otorite ölçütüne göre anaerkil, ataerkil ve eşitlikçi olarak üçe ayrılır (Keskin, 2014: 41). Yerleşme ölçütüne göre aile üçe ayrılmaktadır. Patrilokal aile erkek tarafıyla birlikte ya da yakın, matrilokal aile kadın tarafıyla birlikte ya da yakın ve neolokal aile erkek ve kadının öz ailelerinden uzak ya da ortak bir noktada oturmayı belirtmektedir (Bozkurt, 2009: 264). Eş sayısı biçimine göre sınıflandırıldığı zaman aileler, poligami çok eşlilik ve monogami tek eşlilik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Dönmezer, 1984: 220). Bazı sosyal gruplar kendi üyelerinin dışından evlenmelerine izin verirken bazı gruplar izin vermezler. Exogami bireyin kendi grubunun dışında bir kimseyle evlenmesine izin verirken, endogami kendi grubunun dışındaki evliliklere izin vermeyen kast sistemidir (Özkalp, 2010: 135). Aile yerleşim yerine göre sınıflandırıldığında köy ailesi, kasaba ailesi, gecekondü ailesi ve kent ailesi olarak dörde ayrılabilir. İsimlerinden de anlaşılacağı gibi gecekondü ailesi, kırsal alandan kente göç eden ailelerin kent hayatına alışamaması ve güçlük çekmesi sonucu oluşan bir aile türüdür (Doğan-Doğan, 2005: 20).

Toplumda yaşanan değişimler sonucu yeni bir model olarak bizi tekebeveynli aileler karşılamaktadır. Genellikle aile reisi kadın olan tekebeveynli ailelerin oluşunu evlilik dışı çocuk doğumları, boşanmalar sonucu ve ebeveynlerden birinin vefatı sonucunda gerçekleşmektedir (Özkalp, 2010: 98). Tekebeveynli aile tanımına bakacak olursak; ebeveynlerden birinin yani anne ya da babanın, tek bir çocuk ya da birden fazla çocuktan oluşan aile modeli olarak tanımlanmaktadır (Shaffer, 2009: 374). Tekebeveynli aile literatürde zaman zaman aile yapısının değişiminden ötürü parçalanmış aile olarak da tanımlanmaktadır (Bulut, 1983: 81). Dünya genelinde çeşitli sebeplerden dolayı boşanma oranı hızla artmaktadır. Boşanmaların sonucunda bazı durumlarda ebeveynlerden biri çocuğun sorumluluğunu yüklenirken bazı durumlarda her iki ebeveynde ocuk sorumluluğunu istememektedir. Ancak çoğu boşanmalarda çocuğun velayeti anneye verilmektedir (Atıla-Demir ve Genç-Çelebi, 2017: 113). Endüstrileşmiş toplumlarda evlilik gerçekleşmeden ocuk sahibi olmak ya da boşanmaların sonucunda tekebeveynli ailelere daha sık rastlanmaktadır. Geleneksel toplumlarda boşanma ve evlilik dışı ocuk oranı oldukça düşüktür. Geleneksel toplumlarda ekonomik, dinsel ve eğitsel bağlar kuvvetliyen endüstrileşmiş toplumlarda zayıflayarak aile kurumunun azalmasına sebebiyet vermektedir (Özkalp, 2012: 99). Geçmişte boşanmalarda kadın geçimini temin edemeyeceği korkusuyla ikinci bir evlilik yaparken, endüstrileşmiş toplumlarda kadın hukuk yoluyla nafaka ya da devlet desteğiyle geçimini idame ettirmekte ve boşanmaların sayısını etkileyen bir diğer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Goody, 2004: 193-194).

Araştırma Problemi

Geçmişten günümüze varlığını sürdüren aile yapısı, zamanla değişime uğrayarak yeni bir aile modelini oluşturmaktadır. Bu oluşum sonucunda karşımıza çıkan tek ebeveynli ailelere gerekli desteğin sağlanması adına çalışmamız yürütölmüştür. Tek ebeveynli ailelere danışmanlık hizmetinde bulunan ve mesleki çalışmalar yürüten danışmanlara materyal olarak kullanabilecekleri bir çalışma

planlanmıştır. Tek ebeveynli ailelerin aile içerisinde ki yaşanan ortak problemlerin tespit edilmesi aileler için sorunlarına çözüm oluşturacak bir kılavuz niteliği de sağlamaktır. Ayrıca tekebeveynli ailelerin ihtiyaçlarının saptanması, devlet yönetimindeki sosyal politikaların geliştirilmesi ve hizmet standartlarının iyileştirilmesinde kaynak oluşturulacağı düşünülmektedir.

Geçmişten günümüze aile yapısı içerisinde bir takım gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle ölüm, terk, boşanma vb. sebeplerle aileler tekebeveyn temelinde gelişme göstermiştir. Bu gelişmeler kapsamında tekebeveynli ailelerin sorunları ve bu sorunlarla baş etme yöntemleri araştırma konusu olmuştur.

Araştırmamız tekebeveynli ailelerin yaşadıkları sorunları ortaya koyarak bu sorunların nasıl çözümlenmesi gerektiğini, sosyal açıdan farklı bir boyutta ele alınmasını ve nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda önem taşımaktadır. Tekebeveynli ailelerin oluşumu, ne gibi sorunlarla karşılaştıklarını ve bu sorunlar üzerine çözüm yöntemleri hakkında bilgi amaçlamaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, tekebeveynli ailelerin oluşumu ve aile üyesi olarak kadının toplumsal hayata katılımı esnasında yaşadıkları zorlukları incelemeye yönelik nitel bir araştırmadır. Çalışmamıza katılan bireylerle mülakat şeklinde görüşmeler gerçekleştirilmiş olup, kişilere açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Yöneltilen sorularda bireylerin durum, davranışlarını anlama ve yorumlamayla birlikte ortak sorunların tespiti ve çözüm yolları analiz edilmiştir. Çalışmamıza katılım sağlayan ebeveyn ve çocuklar belediye ve kamu kurumlarına ekonomik destek ya da danışmanlık desteği için başvuruda bulunan aileler arasından seçilmiştir. Görüşmeler belediye ve kamu kurumlarının bahçesinde bulunan dinlenme alanlarında yapılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, İstanbul'da Bahçelievler bölgesinden sosyal hizmet ve belediyeye müracaatta bulunan dezavantajlı gruplardan seçilerek yapılmıştır. Araştırmaya 20 aile katılmıştır. 20 aileden 10 kişi kadın ebeveyn, 10 kişi de çocuklardan oluşmaktadır. Çalışmaya katılan bireylerde akrabalık bağı bulunmamaktadır.

Görüşmede yöneltilen sorular oluşturulurken ulusal alan yazın taraması yapılmış, gruba açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Soru listesi iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kişilerin sosyodemografik özellikleri hakkında bilgiler toplanmıştır. İkinci bölümde tekebeveynli ailelerin ekonomik, psikolojik ve sosyal çevreye ilişkin zorlukları sorgulamaya dönük sorular yöneltilmiştir.

Katılımcılara önceden hazırlanmış açık uçlu sorular yöneltilmiştir. Zaman kısıtlaması yapılmamış olup, görüşme katılımcının anlatım akışına bırakılmıştır. Çalışmaya katılan 20 kişi ile 1 hafta içerisinde ard arda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık olarak her bir görüşme 20 ila 30 dakika sürmüştür. Uzun ve gereksiz anlatımlarda gerekli yönlendirme yapılmıştır.

Yapılan görüşmelerde katılımcılara yöneltilen sorulardan elde edilen cevaplar analiz edilmiştir. Her katılımcı kendi hikâyesini anlatmıştır. Katılımcıların cevap analizlerine baktığımızda her katılımcının farklı yaşam hikâyelerinin olduğu, ancak yaşamlarında ki ortak paydaların bulunduğu tespit edilmiştir. Analiz kısmında ortak paydaşlar üzerine ağırlık verilmiştir.

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcıların demografik özelliklerine baktığımızda, ebeveynlerin tamamının ilkokul eğitim düzeyine sahip olduğu, katılımcı çocuklara bakıldığında ise halen öğrenimlerine devam ettikleri görülmektedir.

Ebeveynlerin öğrenim durumlarının ilk düzey olması, yaşadıkları sosyal ekonomik yetersizlikte etkili bir faktör olabileceği düşünülmektedir. Birçoğunun meslek sahibi olmadığı, iş bulma konusunda zorlandıkları, ağır şartlarında

çalışmak zorunda kaldıkları da öğrenilmiştir. Çocukların ise halen öğrenimlerine devam etmesi onlar için bu faktörün ne kadar etkili olduğu hakkında yorumlanmasında zorluk oluşturmaktadır.

Ebeveynlerin yaş aralıklarına baktığımızda 60 ila 30 yaş arası değişen ebeveynlerin olduğu, çocuklarda ise 18 ila 10 yaş arası değişen çocukların olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların tekebeveyn kalma sebeplerine baktığımızda vefat sonucu tekebeveyn kalanlar ağırlıkta olup, ebeveynlerin tamamı kadındır.

Ailelerin Geçim Durumları

Çalışmamıza katılan ailelerin ekonomik durumuna baktığımızda kaybı yaşayan ailelerin 5’te 4’ü ekonomik olarak zorluk yaşadıklarını ve geçim sıkıntısı çektikleri, aileden ayrılan bireyin eksikliği ve iş gücü olanağında düşüş yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılarda vefat yoluyla tekebeveyn kalan aileler geçimlerini nasıl sağladıklarını sordüğümüzda;

“Eşim vefat ettikten sonra devlet ölüm aylığı bağladı. Çok bir şey olmasa da yine geçimimizi sağlamaya çalışıyoruz. Eşim kendi sigortalı işinin yanı sıra ek gelir olması için iki işte çalışıyordu. Tabi vefat ettikten sonra elimize kalan sadece ölüm aylığı oldu. Ev zaten kira faturalar, çocukların okul masrafları derken elimize bir şey kalmıyor” (Y hanım, 54 yaş)

Vefat sonucu tekebeveyn kalan ailelerin devletten ölüm aylığı aldığı yaşamlarını bu şekilde idame ettirdikleri, ancak ihtiyaçların fazla olmasından dolayı yine geçim sıkıntısı yaşadıkları öğrenilmiştir.

“Eşimden ayrıldıktan sonra ekonomik olarak zorlanmaya başladık. Kendisi işsiz olduğu için nafakayı düzgün bir şekilde ödemiyor. Ben de sigortalı bir işte çalışmıyorum ancak evlere boncuk işi, ya da nikâh şekeri yapımı gibi işler çıktığında çok cüzi

bir miktar elime harçlık oluyor. Çoğu zaman mutfak masraflarını bile çıkarmıyor. Komşular yardımıyla öğrendim. Belediyeler ve devlet kurumları yardımda bulunuyorlarmış. Bende başvuruda bulundum bazen toplu yardım yapıyorlar aynı ya da nakdi. İŞKUR'a yönlendirmeler yapıyorlar çoğu zaman ancak sürekli dışarıda çalışacak durumum olmadığından genelde yardımlarla geçiniyoruz. Bazen de aylık bağlıyorlar Sosyal Ekonomik Destek, belirli bir süreden sonra kesiliyor ancak tekrar başvuru yapmam gerekiyor durumumun değerlendirilmesi için. Büyük oğlum arada part-time işlere gidiyor oradan da bazen bir gelirimiz olabiliyor”
(Ş hanım, 39 yaş)

Boşanma yoluyla tekebeveyn kalan ailelerin ya da maaşı bulunmayan, geçim sıkıntısı çeken ailelerin sosyal devletin sunduğu imkânlar olarak kamu kurumlarının ve belediyelerin Sosyal Ekonomik Destek hizmet modeliyle geçimlerini sağladıkları ya da takviye gelir olarak başvuruda bulduklarını beyan etmişlerdir.

Katılımcıların 5'te 4'ü ekonomik olarak zorlandıklarını ifade etmiş, 5'te 1'i ise zorluk yaşamadıklarını ancak aile içerisinde ekonomik değişimin yaşandığını dile getirmiştir.

“Evet, ekonomik olarak bir değişiklik olmuştur ancak bizi çok etkileyen bir durum söz konusu değildi. Annem ve babam ayrıldıktan sonra daha çok duygusal yoksunluk çektik ekonomik yönden zorlandığımızı düşünmüyorum. Aynı standartlarda yaşamaya devam ettik. Babam zaten nafaka bağlamıştı. Annemde çalışıyordu. Biz zaten gündüzleri okuldaydık. Sadece yaz tatillerinde eskisi kadar program yapamıyorduk ancak bu durum annemle babamın ayrı olmasından dolayı mı yoksa ekonomik yönden mi çok fark edemedik kardeşimle.” (Katılımcı G, 12 yaş)

Yapılan görüşmelerde katılımcılara ekonomik güçlük yaşayıp yaşamadıklarına dair soru sorduğumuzda ebeveynlerin ekonomik yetersizliği daha çok hissettiği, çocukların ise ekonomik standartlarında herhangi bir değişimin olmadığını, ekonomik zorlanmayı hissetmediklerini ya da ebeveynlerinin kendilerine yansıtmadığını bildirmişlerdir.

Kayıptan Sonraki Psikolojik Destek ve Süreç

Katılımcılara tekebeveynliliğe geçiş yaptıktan sonra psikolojik zorlanma yaşadınız mı ve destek alma konusunda bir ihtiyaç hissettiniz mi sorusuna; Katılımcıların 5'te 4'ü kaybı yaşadıkdan sonra psikolojik danışmanlık desteğine ihtiyaç duyduğunu belirtmiş ancak yaşanan bu buhranda katılımcıların 8'de 5'inin kaybı yaşadıkdan sonra psikolojik destek aldığı öğrenilmiştir. Psikolojik destek alan bireylerin seans devamlılığına bakıldığında en uzun süreli danışmanlık desteğinden faydalanan kişinin 2 sene boyunca devamlılık gösterdiği diğerlerinin ise çeşitli sebeplerle seanslara gitmediği öğrenilmiştir.

“Psikolojik olarak da zorlandım. Düşünsenize tüm bir evin yükü sizin omuzlarınızda çocukların tamamen mesuliyeti sizde nasıl zorlanmazsınız ki? Eşimle ayrıldıktan sonra çocuklara olan ilgisi zaman zaman farklılık göstermeye başladı. En başta çok ilgiliydi hatta çocukların velayeti konusunda bile problem yaşayacağımızı düşünüyordum. Ancak zaman içerisinde kendisine yeni bir hayat kurdu yakın bir tarihe kadar da bir evlilik yapacağını biliyorum. Bu sebepten olsa gerek çocuklarla görüşme sıklığı azaldı. Çocuklar hafta sonu babalarıyla vakit geçirirdi normalde, bu son dönemlerde artık çocuklarla hafta sonunu ben geçiriyorum. Çoğu zaman ev işleri okul ödevleri derken hafta sonu dışarı bile çıkamıyoruz. Tabi bunlar sorumluluklarım doğrultusunda ki zorlanmaların birde işin duygusal boyutu var. Kimse ayrılacağım düşüncesiyle evlenmez güzel bir yuva kurma hayaliyle evlenir.

Tabi işler her zaman kendi istediğimiz gibi gitmez ve ayrılıklar yaşanabilir. Bin bir umutlarla ve sevgiyle kurduğunuz yuvanız bir anda yerle bir olabiliyor. Hayırlısı dedim her zaman birlikte mutsuz bir geçim süreceğimize ayrı ayrı mutlu olmak daha iyidir. Psikolojik olarak kendimi çok yalnız hissediyorum. Eskiden bir dayanağım vardı sanki ancak şuan tek başımayım. Çocuklar her zaman destek oluyorlar bana. Psikolojik destek aldığım oldu uzmanından. Devlet imkânlarıyla gitmişim hatta önce çocukları götürdüm. Sonra kendimde birkaç defa gittim. İyi geldiğini düşünüyorum bana da çocuklara da. Benim önceliğim çocuklarımdır onlar mutlu olunca bende mutlu oluyorum zaten.”

(H hanım, 34 yaş)

Ebeveynlerin önce psikolojik desteği çocuklar için düşünmesi ve ardından kendilerinin de destek aldığı tespit edilmiştir. Vefat ya da ayrılık sonucu tekebeveyn kalan ailelerin kendi içlerinde farklılık gösterse de sorunlara bakıldığında ortak hususların yer aldığı, ayrılık ya da vefat sonucu tekebeveyn kalan ailelerde psikolojik desteğe ihtiyacın olduğu görülmektedir.

“Babam vefat ettikten sonra annemde bizde zorluk yaşadık. Duygusal olarak boşluk içine düştük. Beklediğimiz bir vefat durumu değildi. İnsanlar sanki hiç ölmeyecekmiş gibi yaşıyor ya da sanki duyduğumuz ve gördüğümüz ölüm haberleri hiç bizim başımıza gelmeyecekmiş gibi. Babam vefat ettiğinde 47 yaşındaydı çok genç kaybettik. Vefatının üzerinden 3 sene geçti ancak hala bizde bir hüznün var. Psikolojik desteği annem değil de biz çocuklar aldık. Faydasını görüp görmediğimiz konusunda bir şey diyemeyeceğim çünkü o acı hep içinizde taze kalıyor. Zaman içerisinde gündelik hayata ayak uyduruyorsunuz ancak bayramlarda ya da akrabalarla bir araya gelince en çok yokluğunu fark ediyorsunuz. Annem destek almak istemedi saygı duyduk.

Özelidir diye düşünüyorum hayat arkadaşıyla yaşantılarını özlemine başkasıyla paylaşmak istemediğindendir. Mahremiyet düşüncesi vardır çünkü annemde özelini paylaşmak istemez. Yaşı gereği de olabilir. Eski insanlarda olur bilirsiniz. Ancak bizim psikolojik destek almamızı onayladı. Annem her zaman içinize atmayın paylaşın der ancak kendi içine atar yaşadıklarını acılarını. Şuan ailenin reisi o güçlü durmak ve öyle gözükmek istemişte olabilir.” (Katılımcı S, 14 yaş)

Kayıbı yaşayan ailelerde psikolojik destek ihtiyacı hissetmeyen bireylerin kendi çabalarıyla aile içerisinde birbirlerine destek olarak bu dönemi atlattıkları öğrenilmiştir. Psikolojik destek alan bireylerin çeşitli sebepler veya yeterlilik derecesinde danışmanlık hizmeti aldığı ve sonlandırıldığı bilgisi edinilmiştir. Psikolojik olarak destek aldıkları kuruluşu sorduğumuzda daha çok belediye ve kamu kurumlarından ücretsiz olarak yararlandıklarını, özel kliniklerin yine az da olsa tercih edildiği bilgisi edinilmiştir.

Sosyal Çevre ve Etkileri

Tekebeveynli aile katılımcılarına tekebeveyn kaldıktan sonra akrabalarının ve sosyal çevrenin (arkadaş, komşu, uzak akraba vb.) durumu nasıl karşıladıklarını sorduğumuzda katılımcılar yakın akrabalarının ve sosyal çevrenin (arkadaş, komşu, uzak akraba vb.) korumacı ve kollayıcı bir tutum sergilediklerini belirtmişlerdir. Türk toplumunda sıkça rastlanan yardım severlik duygusu, eksikliği bulunan ailenin eksiklerini gidermek adına tamamlayıcı bir rol edinen ve her türlü desteğe hazır olan milletimizin sergilediği bir davranış biçimidir. Bunun en çok rastlanan örneği vefat eden kişinin evine taziyeye gidilirken yemek götürülmesidir. Ölü evinde yemek pişmemekte komşu, akraba çevre ve eş dostun el birliği ile yemek ve helva yapılarak dağıtılmasıdır.

“Eşim vefat ettikten sonra çocuklarımla bir başımıza kaldık. Evin artık bir reisi olmadığı için bana çok iş düşüyordu. Eş dost da yardım ettiler sağ olsunlar. Ne zaman çağırsak geldiler. Bir

ihtiyacımız oldu mu destek oldular. Ancak çok yakın akrabaların çevremizle beraber bize olumsuz etkileri de olmuştur elbet. Eşim vefat ettikten sonra yakın akraba ve çevremiz aile içi karar almamızı etkiler hale geldi. Hepsi çok iyi çok düşünceliler ancak eşim vefat etti diye bizim aile bütünlüğümüz bozulmadı. Kendi akrabalarım da, eşimin akrabaları da yakın çevrededirler görüşürüz. Ancak bizim aile içi meselelerimize müdahale etmelerinden hoşlanmam. Çocukları bu yaşa kadar eşimle beraber büyüttük bundan sonrada ben bakarım elbet. Kolu komşularda destek oldular akrabalarım dan çok yeri geliyor daha yakınım da oluyorlar. Tabi mahallece birde el âlem ne der diye yaşamasak daha rahat edeceğiz. Çevremiz iyi ancak nereye gidersek gidelim mutlaka evin babası olmadı mı karışacaklar çok oluyor. Koruyup kollamanın dışında mutlaka komşu komşuya muhtaçtır buna inanırım.” (Y hanım, 54 yaş)

Yapılan görüşmeler esnasında katılımcılardan elde edilen bilgilerin yanı sıra akrabaların ve sosyal çevrenin yardım severlik boyutunun aile içi işleyişi de etkilediğini ve alınan kararlarda gizli bir denetçi faktörü olarak belirlediği söylemleri arasında fark edilen noktalardan bir tanesi olmuştur. Her ne kadar toplumumuzda bulunan yardım severlik iyi niyetle yapılsa da bazen olumsuzda etkiler oluştura bilmektedir. Aile içi işleyiş ve karar mekanizmasını etkilediği bazı ailelerde görülmektedir. Tek kalan ebeveyn bir yandan çocukların getirdiği yükümlülük ve her türlü gereksinimlerini giderme düşüncesinin yanı sıra bir yanda da geçim telaşına düştüğünden insanımızın merak ve iç içe yaşama duygusu ile bazen aile sınırlarının ihlal edildiği görülmektedir.

“Annem de babam da zaten çalışan insanlar akrabalarımızla bayramlarda görüşürüz. Komşularımızla çok fazla görüşmemiz olmaz elbette tanışıyoruz ancak gelip gitme sıklığımız olmaz. Benim ve kardeşimin arkadaşları genelde okulda oluyor

mahallede çok fazla oynamayız. Annem ve babam ayrıldıktan sonra okul hayatında kardeşim biraz zorlandı arkadaşları açısından ancak ben zorlanmadığımı düşünüyorum. Arkadaşlarım annem ve babamın ayrılma nedenini bazen sorar bende geçiştirip cevap vermem. Bizim hayatımız bizi ilgilendirir onları değil.” (Katılımcı G, 12 yaş) diğer ailelerden farklı olarak çevrelerinin kendilerini çok fazla etkilemediğinden bahsetmiştir.

Tekebeveynli ailelere yakın akrabalarla görüşme sıklığını sorduğumuzda katılımcıların 5’te 4’ünün en az haftada bir kez yakın akrabalarıyla görüştüğü öğrenilmiştir. Görüştikleri yakın akrabaların ikamet uzaklıklarını sorulduğumuzda, aynı mahalle ya da apartman olduğunu belirtilmişlerdir. Ailelere kayıp yaşandıktan sonra yakın akrabalarından destek alıp-almadıklarını ve çeşidini sorduğumuzda yine aynı katılımcı sayısı destek aldığını belirtmişlerdir. Desteğin çeşidini ise daha çok manevi destek olduğunu ifade etmişlerdir.

Tekebeveynli Ailelerin Gelecek Perspektifi

Çalışmamıza katılan 10 ebeveyne kaybı yaşadıktan sonra kendilerinin en çok hangi yönden zorluk çektiklerini ve bu zorluklar karşısında ne gibi önlemler aldıklarını sorduk. Alınan cevaplara göre ebeveyn katılımcıların 5’te 1’i daha çok maddi yönden zorluk çektiklerini, gelir yetersizliği durumuna girdiklerini dile getirdiler. Ekonomik olarak ailenin ayrılık ve ölüme hazırlıklı olmadığı, ailenin bu durumla bir anda karşılaştığından yatırım ya da maddi bir gelirleri olmaması sebebiyle kendilerinin en çok maddi yönden zorluk yaşadıklarını belirttiler. Yaşanan maddi sıkıntının giderilmesine yönelik çözüm olarak devlet kurumları ve belediyelerin sosyal ekonomik destek hizmetlerinden yararlanmak için başvuruda bulduklarını bildirdiler. Ailenin ekonomik gelirinin olmayışı ve maddi yetersizlik yaşamasıyla ilgili ebeveynin aile hayatına ekonomik gelir sağlamak amacıyla çalışma hayatına başlamaları gerektiğini düşünmüşler ancak kendilerinin çalışma koşullarına ayak uyduramayacaklarını, çocukların küçük

yaşta ve okul çağında oldukları için çalışma saatlerinin kendilerine uygun olmadıklarını dile getirmişlerdir.

Ebeveynlerin 5'te 4'ü ise hem maddi hem manevi yönden zorluk çektiklerini belirtmişlerdir. Maddi ve manevi yönden zorluk çeken ebeveynler ekonomik olarak yine devlet kurumları ve belediyelerin sosyal ekonomik destek hizmetlerinden yararlanmak için başvuruda bulduklarını bildirmişlerdir. Manevi yani psikolojik zorluk çeken ebeveynlerden bir kısmı psikolojik destek ihtiyacını ise devlet kurumlarının verdiği ücretsiz danışmanlık hizmetinden yararlandıklarını söylemişlerdir. Hem maddi hem psikolojik olarak zorluk yaşayan kesim yine eş, dost, yakın akrabasının yardımcı oldukları hem maddi hem manevi destek verdiklerini de belirtmiş ancak bu desteklerin yeterli olmadıkları noktada devlet birimlerine başvuruda bulduklarını belirtmişlerdir. Kişilerin devlet eliyle aldıkları bu desteklerin kendilerine geçici çözümler oluşturduklarını, bu hizmetlerden yararlanabilmek için kişilerin bilgi ve erişim konusunda zorluk yaşamadıklarını kolay ulaşılabilir olduğunu, memnun kaldıklarını ve kendilerine faydalı olduklarını belirtirken iyileştirilmesi gereken desteklerin olduklarını da eklemişlerdir.

Yine aynı soruyu çalışmamıza katılan çocuk katılımcılara, kaybı yaşadktan sonra kendilerinin en çok hangi yönden zorluk çektiklerini ve bu zorluklar karşısında ne gibi önlemler aldıklarını sorduk. Çalışmaya katılan çocuklardan 5'te 1'i hem maddi hem manevi yani psikolojik yönden zorlandıklarını belirtmişlerdir. Maddi olarak ebeveynlerinin zorlandıklarını ve bu durumun kendilerinin de farkında olduklarını belirtmişlerdir. Yaşanılan kayıptan sonra psikolojik destek ihtiyacını ebeveyn tarafından fark edildiği yine devlet eliyle kamu kurumları aracılığıyla psikolojik destek hizmetlerinden faydalandığı belirtilmiştir. Çalışmamıza katılan çocukların 5'te 3'ü ise maddi zorlanmanın çok fazla yaşanmadığı ya da farkında olmadıklarını belirtmiş ancak bu kişilerin daha çok manevi yani psikolojik olarak zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yaşanılan kayıptan sonra psikolojik destek aldıklarını belirtmişlerdir. Desteği aldıkları kurumun özel ya da devlet mi olduğunu sorduğumuzda yine devlet ve özel danışmanlık ofislerinden,

danışmanlık hizmeti aldıklarını söylemişlerdir. Çocuk katılımcıların 5'te 1'i ise hem maddi hem manevi yani psikolojik olarak zorlandıklarından bahsetmiştir. Ancak psikolojik destek almak için hiçbir girişimde bulunmadıklarını ebeveynlerinin de bu durum karşısında herhangi bir şekilde yönlendirmelerinin olmadığını belirtmişlerdir.

Yapılan görüşmeler esnasında çocukların ebeveynlerden farklı olarak yaşanan kayıptan daha çok psikolojik olarak etkilendikleri maddi olarak ev geliri ve ekonomisinin pek farkında olmadıkları, yaşadıkları psikolojik zorlukları derinden yaşadıkları ve hala etkisinde buldukları gözlemlenmiştir. Ebeveynlerin ise yaşanan zorluklarda daha çok maddi ve manevi (psikolojik) olarak zorluk yaşadıkları ve ev geçindirme telaşesi ile aldıkları yükler ve sorumluluklar kayıpların yanı sıra psikolojilerini etkilediği gözlemlenmiştir. Yani burada ebeveynler ve çocukların psikolojik zorlanma durumuna baktığımızda çocuklarda daha çok özlem ve eksiklik hissi oluşurken yetişkinlerde yani ebeveynlerde maddi sıkıntının yanı sıra psikolojik zorlanmada alınan sorumluluk yükünün de eşinin eksiklik hissini arttırdığı anlaşılmıştır.

Bu sefer çocuklara ebeveynlerinin en çok zorlandığı dönemi, zorlukların çeşidi ve ona destek olmak için ne yaptınız sorusunu yönelttik. 5'te 4'ü birbirlerine yakın cevaplar vermişlerdir. Daha çok ebeveynlerinin yalnız kaldıklarını ve hayat mücadelelerinden bahsetmişlerdir. Çocukların 5'te 1'i ise ebeveynlerinin maddi yönden zorlandıklarını söylemişlerdir.

Çalışmamıza katılan ebeveynlere çocuklarınızın en çok zorlandığı dönemi, zorlukların çeşidi ve ona destek olmak için ne yaptınız sorusunu sorduğumuzda hepsinden aldığımız cevap aynı oldu. Çocuklarının daha çok psikolojik olarak zorluk çektiklerini dile getirdiler. Kayıptan sonra çocuklarının psikolojik olarak etkilendiğini söyleyen ebeveynlerin yarısı danışmanlık desteği almak için gerekli yönlendirme ve koşulları sağladığını belirtirken diğer yarısı ise herhangi bir destek almak için yönlendirme yapmadığını belirtti.

Ebeveynlere tekrar evliliği düşünüyor musunuz diye sorduğumuzda hepsinden aldığımız tek cevap düşünmedikleri oldu.

Daha öncede bahsettiğimiz gibi çalışmamıza katılan ebeveynlerin çoğu kadındır. Kadınların ortak cevabı düşünmedikleri oldu ve düşünmeyişlerinin ağır basan kısmı ise çocuklarının olduğunu ifade ettiler.

Bazı katılımcılar ise evlenme olasılıklarının yakın akrabalar tarafından hoş karşılanmayacağını dile getirirken, bazıları “tekrar erkek kahrı çekemem” diyerek evlilik düşüncelerinin olmadıklarını belirtmişlerdir.

Toplumumuzda ayrılan ya da eşi vefat eden erkeğin hem çocukların bakımı hem de yaşamı yalnız geçirmelerini istemeyişleriyle tekrardan bir evliliğe sıcak bakmaktadırlar. Kaybı yaşayan kadınlarda ise durum burada biraz değişiyor kadınlar çocuk bakımını kendileri üstlendikleri ve ev içi iş yükünü kendileri yaptıkları için bir tek geçim sıkıntısı gibi problemleri oluşmaktadır. Son dönemlerde kadının iş hayatına katılımı geçim idamesi için etkili olmuştur. Ancak çalışmamıza katılan ebeveynlerin genelinde yüklendikleri sorumluluklar ve iş yükleri çoğaldığı için ayrıca çalışma hayatına adapte olamamakta ve ekonomik problemler yaşamaktadır. Burada sosyal devletin sunduğu imkânlar devreye girmekte ve daha çok devletin sunduğu sosyal ekonomik destek hizmetinden yararlandıkları ya da yakın akraba desteği gözlemlenmiştir.

Katılımcılarımıza ebeveyn çocuk ayrımı olmaksızın hayatlarında geçirdikleri en huzurlu dönemi hatırlamalarını istedik. Katılımcıların 5’te 4’ünden aldığımız cevap kaybı yaşamadan önceki dönemi söyledi. Hayatlarında herhangi bir değişim olmadığı, en mutlu, huzurlu ve güvenilir zaman dilimi olarak kaybın yaşanmadan önceki dönem olduğunu belirttiler. Katılımcıların 5’te 1’i ise kaybı yaşadktan sonraki toparlanma sürecini söylediler. Kaybı yaşadktan sonra toparlanma sürecinde kendilerine destek olan ve hayatını yeniden şekillendiren insanların desteğinden bahsederek şuan ki yaşadıkları hayatları için en huzurlu dönemlerinin şuan olduklarını bahsettiler.

Katılımcılarda vefat ya da boşanma yoluyla yaşadıkları kayıptan sonra yas süreci olarak adlandırılan dönemin zor olması ve her bireyde farklı derecede duygusal değişim ve his meydana getirdiği görülmektedir. Elbette yaşadıkları kayıptan sonra bireylerde aynı etkilerin oluşmadığı ve olaylarla ilgili yaşadıkları alanın,

sosyal çevrenin, maddi yeterliliğin ve yaş faktörlerinin etkili olduğu görülmektedir. Ancak burada ki ortak noktalar hayatlarındaki en huzurlu dönemi çoğunluğun kaybı yaşamadan önceki hayatı olarak dile getirmeleridir. Kaybı yaşamadan önceki dönemi huzurlu ve hayatının en mutlu dönemi olarak adlandırmışlardır. Yine az da olsa belli bir oran kayıptan sonraki yas sürecinde sosyal çevrenin ve yakın ilişkiler kurdukları kişilerin destekleriyle hayatlarını tekrardan şekillendirdiklerini bahsederek sürüp giden yaşama ayak uydurmaya ve tekrardan yaşanılan hayata adaptasyonlarını sağlamaları gerektiğinin farkındalığını dile getirmişlerdir.

Katılımcılara kendilerini yorgun hissedip hissetmediklerini ve çevreleri tarafından anlaşılmadığı dönemlerin olup olmadığını sorduk. Katılımcıların 10'da 9'u kendilerini yorgun hissettiklerini ancak çevreleri tarafından anlaşılabilir olduklarını söylediler. Çalışmamıza katılan katılımcıların 20'de 1'i ise çok fazla yorgunluk hissini oluşmadığını, 20'de 1'i ise zaman zaman çevresi tarafından anlaşılmakta güçlük çektiğini düşünmektedir.

Görüşme yaptığımız örneklemle son olarak hayallerindeki aile modelini yani olması gereken ailenin nasıl bir model olduğunu sorduk ve biraz bu modelden bahsetmelerini istedik. Tüm görüştüğümüz örneklemle cevap olarak verdiği aile modeli kaybın yaşanmadan önceki aile modeli olduğunu bahsettiler. Ebeveynlerinin ya da eşlerinin vefat ya da ayrılık olmadan önceki aile modelinin tam ve eksiksiz olduğundan bahsettiler. Ailenin anne – baba ve çocuklardan oluşması gerektiğini söylediler. Bazı örneklemle şuan ki aile durumunu eksik ve parçalanmış olarak gördüklerini belirtmişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmada tekebeveynli ailelerin sosyal ve psikolojik sorunları araştırılmış ve üç önemli sorun tespit edilmiştir. İlk olarak tekebeveynli ailelerin ekonomik sıkıntılarını en önemli sorun olarak ele alabiliriz. Çalışmaya katılan ailelerin ekonomik durumuna baktığımızda eş kaybı yaşayan ailelerin yarısından fazlasının ekonomik olarak zorluk yaşadıkları ve geçim sıkıntısı çektikleri ifade

edilmiştir. Tekebeveynliliğe geçiş yapan ailede gelir teke düşmektedir. Ancak katılımcılardan elde edilen bulgulardan, çoğunlukla tek ebeveynin de çalışmadığı tespit edilmiştir. Çocukların yaşlarının küçük olması ve çocuklarını bırakacak yerle ilgili sorun yaşamaları, ayrıca ev düzeniyle ilgili sorumlulukların tek olan ebeveyne yüklenmesiyle, ebeveynin çalışma hayatına girmesi zorlaşmaktadır. Aileler ekonomik sıkıntıyla ilgili sorunlarını akraba ve kamu kurumlarından sosyal destek olarak çözümlenmeye çalışmaktadır.

İkinci olarak kayıptan sonraki yaşanan psikolojik sorunlar gelmektedir. Tekebeveynli ailelerin kaybı yaşadıktan sonra neredeyse tamamının psikolojik danışmanlığa ihtiyaç duyduğu ancak yaşanan bu buhranda sadece yarısının kaybı yaşadıktan sonra psikolojik destek aldığı öğrenilmiştir. Ailelerin vefat ya da boşanma sonrası bir diğer ebeveynin olmayışı hem tek kalan ebeveyn için hem çocuk için psikolojik sorunlar oluşturmuştur. Tek kalan ebeveynde kaybedilen kişiye karşı öfke ya da özlem duygusunu oluşturmaktadır. Ayrıca bundan sonraki süreçte tek başına olacağından ev sorumluluğu, çocukların mesuliyeti, geçim problemleri, sosyal çevreyle iletişim ve buna benzer sorumluluklarla tek başına mücadele etmektedir. Burada tek kalan ebeveyn aslında iki kişinin yükümlülüğünü karşılama çabasına girmekte ve zaman içerisinde yorulmaktadır.

Çocuklar ise olmayan ebeveynin boşluğunu doldurmakta güçlük çekmektedir. Psikolojik zorlanmaların çocuklar üzerinde daha etkili olduğu anlaşılmıştır. Duygusal olarak hep bir tarafını eksik hisseden çocuk yeterli duygu doyumunu yaşayamamaktadır. Ayrıca aile kendi içerisinde de rol çatışması yaşamaktadır. Örneklemlerimizde baba rolü eksik olan ailede anne, hem anne hem baba rolünü üstlenmekte olup, kendisini yormaktadır. Çocuklar ise baba rolünü kendilerince tanımlayamamakta, onlar için tek bir rol oluşmaktadır. Anne burada hem anne hem baba rolünü üstlendiğinden çocuk bir aile içerisinde olması gereken ne anne rolünü, ne de baba rolünü tam tanımlayamamaktadır. Tekebeveynli ailelerin yarısı psikolojik sorunlarına kamu ve özel kurumlardan psikolojik destek olarak çözüm yolu bulmaya çalışmışlardır. Ailelerin diğer yarısı ise, yakın akrabalarına sorunlarını anlatarak birlikte çözüm bulmayı seçmişlerdir.

Son olarak ailelerde sosyal çevreleriyle sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir. Burada yakın akrabalar ve komşular ailenin sosyal çevresini oluşturmaktadır. Aslında psikolojik ve ekonomik sorunların giderilmesinde destek olan sosyal çevre bir diğer sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yakın akrabalar ve komşular bir yandan tekebeveynli aileye destek olurken, diğer yandan da aile içi işleyişlere karışabilen bir mekanizma haline gelmiştir. Ailenin alacağı kararlarda ebeveynin ve çocukların davranışlarına karışabilir bir iç denetçi haline gelmiştir. Yakın akraba ve komşular ebeveynin davranışlarını kısıtlamakta ve ebeveyn de çocuklarına baskı oluşturmaktadır. Tekebeveynli birey için artık sosyal çevrenin dedikleri, onay ve tasdiklemesi önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal çevreyle yaşanan sorunlar tek ebeveyn kalma durumlarına bağlı olarak değişmektedir. Komşuların vefat sonucu tekebeveyn kalan bireye daha korumacı, boşanan bireye ise daha sorunlu aileymiş gibi yaklaştıkları görülmektedir. Ebeveynlerin bu soruna karşı aldıkları önlem, boşandıklarını mümkün olduğu kadar gizleyerek, dile getirmekten kaçınmak olmaktadır.

Tekebeveyn olarak kadınlar, çocukların küçük yaşta olmasından dolayı iş hayatına atılamamakta ve ekonomik zorluklar yaşamaktadırlar. Kadınların istihdamıyla ilgili tüm iş yerlerinde devletin kreşleri zorunlu hale getirmesi ya da evde çalışabilecek atölyelerin oluşturulması ailelere sağlanacak destek modellerinden biri olabilir.

Tekebeveynli ailelerin karşılaştıkları psikolojik problemlerde, tüm sorumlulukların, hem anne hem baba olma rolünü tek bir kişide toplanması önemli bir rol oynamaktadır. Bu da kişinin psikolojik anlamda yıpranmasına neden olmaktadır. Çocuklar ise anne ve baba rollerinin ayırımını yapmakta güçlük çekmektedirler. Burada ailelere önerilen, çocukların çevresinde çekirdek aile modelini destekleyici ailelerin olmasıdır. Bu çocukta ileride oluşabilecek rol çatışmasının önleyecektir. Ayrıca kayıptan sonraki süreçte annede oluşan öfke ya da özlem duygusunun azaltılması, çocuklarda ise eksiklik duygusunun oluşmaması için ailelere devlet destekli danışmanlık hizmetinin geliştirilmesi, bireylerin hayatını kolaylaştıracaktır.

Ekonomik ve psikolojik anlamda sosyal çevrenin desteğini alan tekebeveynli aileler aynı zamanda yakın akraba ve sosyal çevrenin baskı ve müdahaleleriyle karşılaşmaktadırlar. Bu sorunun çözümü için tekebeveynli anne ve babalar sosyal çevreleriyle kendi aralarına bir mesafe koymayı bilmeli ve ileri giden müdahalelere izin vermemelidirler.

Kaynakça

Atila-Demir S. ve Genç-Çelebi Ş. (2017). Tek Ebeveynli Ailelerin Sorunları: Nitel Bir Araştırma, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 13, s.111-128

Aydın M. (2000). *Kurumlar Sosyolojisi*, Ankara: Vadi Yayıncılık

Bozkurt V. (2009). *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım

Bulut, I. (1983), Parçalanmış Aileden Gelen Çocukların Davranış Özellikleri Hakkında Bir Araştırma, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, Yıl: 1 (2-3), s.79-110

Doğan S. ve Doğan C. (2005). *Modernleşme Sürecinde Türk Köy Ailesi Araştırması*, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık

Dönmezer S. (1984). *Sosyoloji*, Ankara: Savaş Yayınları

Goody J. (2004), *Avrupa'da Aile*, (Çev.) Serpil Arısoy, İstanbul: Literatür Yayıncılık

Özkalp E. (2012). Aile ve Toplumsal Gruplar, *Davranış Bilimleri-I*, (Ed.) Ç. Kırel ve Z. Sungur, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını

Özkalp E. (2010), *Sosyolojiye Giriş*, Bursa: Ekin Yayınevi

Shaffer, R. David; (2009), *Social and Personality Development*. Belmont, CA: WadsWorth

TDK (2017) Büyük Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr>

Keskin, E. B. (2014). *Kentleşme Sürecinde Ailenin Değişimi: Bursa'da Bir Alan Araştırması*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa: Yayımlanmamış Doktora Tezi